

19. АЛФАВІТ І ГРАФІКА. ПРИНЦИПИ ГРАФІКИ. НЕАЛФАВІТНІ ГРАФІЧНІ ЗНАКИ. СПІВВІДНОШЕННЯ ФОНЕМ І БУКВ.

Графіка (від грецького *grapho* = пишу, креслю, малюю)

Г. – це сукупність усіх засобів даної писемності, якими жива мова передається на письмі: літери алфавіту, розділові знаки, різні прийоми скорочення слів, позначення цифр, пробіли між словами, шрифтові виділення тощо.

2) Під терміном г. також розуміють сукупність співвідношень між буквами та фонемами.

Г. як розділ мовознавства встановлює, які основні значення мають окремі букви, тобто як вони читаються.

Алфавіт

Алфавіт (азбука, абетка) – сукупність усіх букв, уживаних у писемності якої-небудь мови й розміщених у певному порядку.

Укр. а. сформувався на основі старослов'янського кириличного письма.

У сучасному укр. алфавіті 33 букви:

А а [а]	Є є [йе]	К к [ка]	С с [ес]	Ш ш [ша]
Б б [бе]	Ж ж [же]	Л л [ел]	Т т [те]	Щ щ [ща]
В в [ве]	З з [зе]	М м [ем]	У у [у]	Ь ь [м'який знак]
Г г [ге]	И и [и]	Н н [ен]	Ф ф [еф]	Ю ю [йу]
Ґ ґ [ге]	І і [і]	О о [о]	Х х [ха]	Я я [йа]
Д д [де]	Ї ї [йі]	П п [пе]	Ц ц [це]	
Е е [е]	Й й [йот]	Р р [ер]	Ч ч [че]	

Принципи графіки

1) Кожна буква повинна позначати фонему, тобто не повинно бути букв, які не позначають фонем.

2) Кожна буква позначає одну фонему, а не сполучення фонем.

3) Кожна буква в усіх випадках позначає ту саму фонему, а не різні фонем.

Ступінь досконалості графічної системи залежить від того, наскільки точно букви письма відповідають фонемам (звукам мовлення).

Ідеальною графікою є така, в якій кожна літера позначає лише одну фонему, а кожна фонема виражається тільки одним знаком. Але такої графіки не існує.

Суч. укр. графіка досить досконала – літери в основному відповідають фонемам, вони здебільшого є однозначними.

В основі укр. графіки лежать два принципи: фонематичний і позиційний (складовий).

1) фонематичний принцип

Літери алфавіту передають на письмі фонему, а не звуки.

У словах *вода* [в^о], *виделка* [в], *жовтий* [ʃ] одна буква, але три звуки.

2) позиційний (складовий) принцип

Як правило, значення літери виявляється на письмі в поєднанні з іншими буквами і графічними знаками. Адже графічною одиницею читання і писання є склад.

Позиційний п. стосується позначення м'якості приголосних. М'якість приголосних позначається позиційно: буквами **Я, Ю, Є** *дядько* [д'ад'к^о], літерою **І** *ліс* [л'іс], м'яким знаком **Ь** *червень* [чёрвѣ^н'],

Неалфавітні графічні знаки

В українському письмі використовуються поряд з літерами: рядкові знаки, діакритичні знаки.

1) **рядкові знаки**

- пробіли між словами, відступи при абзацах, підкреслення при друкуванні – шрифтові виділення, розділові знаки, цифрові знаки та математичні, хімічні формули тощо

2) **діакритичні знаки**

- дужечка над йотом **й**, крапки над **і, ї** апостроф **'**, наголос **'**

Співвідношення між буквами і фонемами (звуками)

Укр. абетка в основному відповідає вимогам до алфавітного письма. Більшість букв однозначні.

Однак в укр. письмі є випадки порушення графічних вимог.

1) **буква Ь**

- не позначає ніякої фонему,

- вживається для позначення м'якості приголосних: *день* [дѣн'], *батько* [бат'к^о], *каньйон* [кән'j^он]

2) літери Ї та Щ

- завжди позначають дві фонеми: Ї [ji] їсти [jíсти^є], їжак [jíжак],

Щ [шч] щастя [шчáс'т'а], *щобетати* [шче^нбе^нтáти^є]

3) букви Я, Ю, Є двозначні:

а) позначають м'якість попереднього приголосного у сполученні з голосними **а, у, є**:

доля [дóл'а], *тюльпан* [т'ул'пáн], *синє* [сін'є]

б) в інших позиціях (на початку слова, після голосного, апострофа та м'якого знака)

позначають дві фонеми:

ясний [jásни^єї], *мию* [миj^оу], *твоє* [тв^ооjé], *п'ю* [пj^оу], *мільярд* [м їл'jáрд]

4) сполучення ДЖ, ДЗ мають також dvojake значення:

а) на межі префікса і кореня вони позначають дві фонеми: д+ж, д+з:

під-живити, *над-земний*, *над-звичайний*

б) в інших позиціях позначають одну фонему дж, дз: *джерело*, *джміль*, *кукурудза*,

дзвінок

Кількість букв і звуків у слові:

ніжка [н'їжка] 5 букв – 5 звуків

олівець [ол'івéц'] 7 – 6

їхати [jїхати^є] 5 – 6

щирий [шчírи^єj] 5 – 6

Визначіть, скільки букв і звуків у наступних словах.

дощик, пісня, ялинка, щедрість, знання, об'єм, стільчик, грає, співають, дзвін, гнідий, від'їзд